

Iryna Pawlowska

Люблінський католицький університет Іоанна Павла II

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-7685-2019>

e-mail: i19760214@gmail.com

Громадянське суспільство України після початку повномасштабної агресії Росії в Україні

1. Вступ

Якщо говорити про активність громадянського суспільства в Україні в часи агресії РФ, доречно було б почати аналізувати цей процес з 2014 року, а навіть раніше – від подій Євромайдану восени 2013 року. Саме тоді громадянське суспільство в Україні перейшло на новий етап розвитку і почали проявлятися тенденції, які посилилися з лютого 2024 року. Проте метою статті є дослідити, як повномасштабна військова агресія вплинула на діяльність громадських благодійних волонтерських організацій. У зв'язку з зазначеною метою поставлені такі завдання: 1) проаналізувати досвід адаптації та роботи громадських і благодійних організацій, а також волонтерських та гуманітарних ініціатив після повномасштабного вторгнення у лютому 2024 року; 2) з'ясувати, які проблеми і виклики стоять перед учасниками громадянського суспільства в часи війни.

Завдання будуть реалізовані за допомогою методів аналізу даних соціологічних досліджень, проведених в 2022-2024 роках, і аналізу змісту дописів у соціальних мережах на сторінках, присвячених громадянській активності (волонтерський рух, благодійність, самопоміч тощо).

Громадянське суспільство – поняття широке, тому тут треба визначити, про діяльність яких його елементів піде мова. Це громадські організації (ГО), благодійні фонди й організації (БФ і БО), волонтерські рухи (як більш-менш організовані, так і стихійні), поодинокі ініціативи без жодного статусу (наприклад, допомога літнім людям і тваринам у зоні бойових дій), акції самопомочі.

Із початком військової агресії РФ в Україні суспільний і науковий інтерес до стану громадянського суспільства в Україні не тільки не згас, а навпаки збільшився. Про це свідчать дослідження Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) і Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), Центру демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ). Платформа «Дім громадянського

суспільства» має розділ «Аналітика», де зібрані аналітичні звіти за останні два роки фахівців різних аналітичних структур як, наприклад, Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, Інститут аналітики та адвокатури, Центр Разумкова тощо¹. Львівський університет внутрішніх справ організував у листопаді 2023 року Всеукраїнську наукову конференцію «Механізми функціонування громадянського суспільства в умовах війни»². У бібліографічному огляді «Сучасні вимоги громадянського суспільства в Україні» можна ознайомитися з публікаціями українських науковців, що з'явилися протягом 2023-2024 років³.

Особливо заслуговує на увагу дослідження «Громадянське суспільство України в умовах війни-2022», проведене Київським міжнародним інститутом соціології у межах проекту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства», що реалізується ІСАР «Єднання» (Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання») у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД) і Центром демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) завдяки підтримці Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Результати дослідження були представлені в лютому 2023 року, тобто аналізували діяльність українського третього сектора в перший рік війни Росії в Україні. В опитуванні взяли участь 1519 представників громадських і благодійних організацій з усіх областей України, а також у вибірці потрапило 0,6% організацій, що переміщені за кордон.

2. Тенденції розвитку громадянського суспільства після лютого 2022 року

Розглянемо деякі результати вищезгаданого дослідження. Наприклад, кількість зареєстрованих благодійних організацій в Україні за 2022 рік збільшилася майже

¹ Vide: В. Яблонський, О. Корнієвський, П. Вознюк, *Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: загальні тенденції, регіональні особливості, аналітична доповідь*, Національний інститут стратегічних досліджень, Київ 2014, <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/pro-stan-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukraini-zagalni>; В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан, *Стан розвитку громадянського суспільства в Україні (2022–2023 рр.): аналітична доповідь*, Національний інститут стратегічних досліджень, Київ 2023, https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/ad_hromad_susp_03052024.pdf; *Громадянське суспільство України в умовах війни-2022, звіт за результатами дослідження*, <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Громадянське%20суспільство%20в%20умовах%20війни2022....pdf>; *Громадянське суспільство України: цифри і факти*, Веб-платформа EUProstit, 13.04.2018, <https://euprostit.org.ua/stories/133521>; Платформа «Дім громадянського суспільства». Розділ «Аналітика», <https://home.ednannia.ua/analytics/data-catalog>, дата звернення: 18 I 2025.

² Vide: *Механізми функціонування громадянського суспільства в умовах війни*. Збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти 24 листопада 2023 року, Львівський університет внутрішніх справ, Львів 2023.

³ Vide: Бібліографічний огляд «Сучасні вимоги громадянського суспільства в Україні» (в межах Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні), Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського, 2023, <https://library.vn.ua/news-and-events/novini/lyutij-2024-news/suchasni-vimogi-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukraini>, дата звернення: 18 I 2025.

у 8 разів (6367 нових БО). Натомість кількість реєстрацій нових громадських організацій зменшилася майже вдвічі (2760 нових ГО)⁴. Поза темою треба зазначити, що кількість і діяльність благодійних організацій в Україні потребує окремого вивчення. Інше дослідження, проведене на невеликій вибірці ГО та БО після 24 лютого 2022 року, показало, що приблизно 60% організацій продовжують свою роботу в повному обсязі, ще приблизно 30% – частково продовжують діяльність. Тобто, повністю припинили роботу приблизно 10% організацій⁵.

77% опитаних громадських і благодійних організацій тим чи іншим чином допомагають війську. Близько 90% складає гуманітарна допомога, майже 70 — інформаційна підтримка, орієнтовно 50% організують збори на потреби ЗСУ. Про благодійні та волонтерські ініціативи ЗМІ згадували понад 98 тисяч разів за 10 місяців повномасштабної війни. Для порівняння, це у 10 разів більше, ніж 2021 року⁶. Найбільша кількість згадок про БФ, БО, ГО, волонтерські організації в соціальних мережах припадає на Facebook (майже 252 тисячі), на другому місці Twitter (близько 64 тисяч), на третьому місці Telegram (22 тисячі)⁷.

Володимир Шейгус, виконавчий директор ІСАР «Єднання», на презентації результатів дослідження розповів, як зреагувало громадянське суспільство на виклики війни: «Мене вразив дуже великий ступінь адаптації, яке продемонструвало наше громадянське суспільство і можливості працювати у надскладних умовах. Ми пережили травматичний досвід. З початком повномасштабної війни робота міжнародних донорів завмерла на певний період, поки всі роздивлялися, що відбувається, але організації продовжили працювати і переорієнтувалися дуже швидко. 80% організацій взагалі не припиняли свою роботу за основними напрямками. Завдяки цьому люди, які постраждали, ЗСУ, суспільство відчували підтримку. Ми бачимо велику кількість новостворених організацій»⁸.

Розгляньмо, як змінилися пріоритетні напрямки роботи ГО і БФ після лютого 2022 року. У цілому ті напрямки, де було залучено найбільше ГО/ БФ, є незмінними до початку повномасштабної війни, але їхня пріоритетність суттєво змінилась. Якщо до вторгнення найчастіше серед пріоритетів ГО/ БО називали культуру, спорт, туризм (36,0%) і освіту (29,1%), то зараз їх згадують рідше (відповідно на 8,8% і 5,3%). Водночас допомога армії і жертвам російської агресії зараз стали основним напрямком діяльності для 43% ГО/ БФ, тобто спостерігається зростан-

⁴ Громадянське суспільство України в умовах війни-2022, звіт за результатами дослідження, 2023, <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Громадянське%20суспільство%20в%20умовах%20війни2022....pdf>, с. 7, дата звернення: 18 I 2025.

⁵ Робота та потреби НУО під час війни, Zagoriy Foundation, <https://zagoriy.foundation/publications/potrebi-ta-robota-nuo-pid-chas-vijni/>, дата звернення: 18 I 2025.

⁶ Громадянське суспільство України в умовах війни-2022... с.18.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Громадянське суспільство України в умовах війни-2022, звіт за результатами дослідження, ІСАР «Єднання», 21.02.2023, <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12447-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya>, дата звернення: 18 I 2025.

ня відповідно на 21,3% для допомоги ЗСУ і на 25,7% жертвам війни і внутрішньо переміщеним особам⁹. Для прикладу, напрямок «гендерна рівність» до лютого 2022 (далі – «до») серед опитаних представників ГО/ БФ мав 7,9%, після лютого – 6,2%, напрямок «боротьба з корупцією» до мав 8,3%, після – 5,9 %, напрямок «розбудова демократії» до мав 7,4%, після – 5,6%, напрямок «децентралізація» до мав 7,7%, після – 4,6, напрямок «екологія» до мав 14,7%, після – 10,3%¹⁰. Зворотня тенденція спостерігається для напрямків «захист тварин» (зростання на 0,3%), «відновлення/ розбудова інфраструктури, соціально-економічних об'єктів, житла» (зростання з 0 до 1,1%), «Міжнародні відносини/ євроатлантична інтеграція» (зростання на 0,5%)¹¹.

Окремий напрямок діяльності третього сектора – це грошові збори на потреби ЗСУ і постраждалих цивільних осіб. Цим займаються окремі небайдужі українці та іноземці, відомі особистості (наприклад, письменник і перекладач Андрій Любка, письменник і музикант Сергій Жадан, артист Сергій Притула та інші), громадські й благодійні організації різного масштабу. Найбільш відомі організації мають найбільші охоплення і закривають швидко великі збори. З початком повномасштабної війни лише на рахунки НБУ і трьох найбільших благодійних фондів (United24, БФ «Повернись живим» та БО «Благодійний фонд Сергія Притули») українці та іноземці перерахували понад 33,96 мільярдів гривень. Це майже один мільярд доларів США в перші місяці повномасштабного вторгнення РФ¹². Постає питання, чи це правильно, щоб регулярні збори коштів на утримання війська проводилися серед фізичних осіб (комерційні організації теж дають пожертви, звісно), якщо від 3 серпня 2022 року впроваджено обов'язковий для усіх платників податків в Україні військовий збір у розмірі 1,5% від доходу. З іншого боку, справжній фандрейзинг потребує систематичного планування, аналізу та звітування, постійної комунікації з донорами, тому це досить складна й відповідальна діяльність, яка не є забороненою в Україні.

Окремо треба згадати про «непрофесійних» збирачів коштів, тобто звичайних людей, які не є членами ГО чи БО. Це цікавий приклад стихійного волонтерства. Фармацевти, журналісти, викладачі, дрібні підприємці, наймані працівники, представники різноманітних професій є опікунами певних військових одиниць (не обов'язково вони є родичами чи друзями військовослужбовців), шукають потрібні речі, домовляються закордоном про купівлю й передачу в Україну, організують збори коштів і паралельно працюють за фахом. Це приклад надзвичайно високої мотивації і самоорганізації в суспільстві. Виникає питання щодо законності таких дій і відповідальності за витрачені кошти. Переважно діяльність таких осіб заснована на довірі. Чим більше успішно закритих зборів, тим вища довіра. Поширена

⁹ Громадянське суспільство України в умовах війни-2022... с. 38-39.

¹⁰ *Ibidem*, с.39.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, с. 20-21.

практика, коли фізичні особи збирають пожертви для допомоги військовим у вигляді подарунку до свого дня народження. Публічні особи влаштовують онлайн конкурси, аукціони або розіграші (наприклад, розіграш книжок з підписом автора або аукціон спортивних нагород). Можна офіційно отримати посвідчення волонтера. Для цього потрібно подати заяву до Державної податкової служби за місцем проживання.

У соціальних мережах (особливо популярною є мережа Facebook) функціонують різноманітні групи, де волонтери, постраждалі особи і будь-хто може звернутися за допомогою або навпаки – запропонувати допомогу. Ці групи є досить ефективними і постійно діючими. Ось декілька прикладів таких груп з мережі Facebook: «Надійний тил. Допомога ЗСУ» (10 тисяч учасників), «Добровільний збір для ЗСУ» (4 тисячі учасників), «Допомога ЗСУ» (5,7 тисяч учасників), «Волонтери України» (8,4 тисячі учасників), «Допомога біженцям з України – Help for refugees from Ukraine» (103 тисячі учасників), спільнота «Волонтери з України – Volunteers from Ukraine» (90 тисяч читачів). Якщо підопічні військові мають потребу у холодильнику, спецодязі, запчастинах, або інструментах тощо, волонтери можуть це знайти й доставити дуже швидко через групи у Facebook. Звісно, 15-20 сокир чи лопат держава може забезпечити, але потрібні вони зараз (типова ситуація – після обстрілу майно військового підрозділу знищено), а не тоді, коли будуть виконані всі передбачені законодавством закупівельні процедури. Тому стихійна волонтерська допомога є вирішальною тоді, коли треба конкретно й терміново задовольнити якусь потребу війська. Зрештою, в цьому й полягає сенс громадянського суспільства – не чекати, поки державні інституції звернуть увагу на проблему, а проявити ініціативу та самостійно, або у співпраці з державою проблему вирішити.

Стосунки «суспільство-держава» завжди є непростими, тим більше в часи війни. 28,8% учасників опитування (ГО/БО) «Громадянське суспільство України в умовах війни-2022» вважають, що в ході подолання наслідків війни їм вдалося дуже добре або добре налагодити контакти з органами центральної влади і 45,6% – з органами місцевої влади; щоправда для відповіді «погано і дуже погано» цей показник становить 44,2% і 28,4% відповідно, а відповідь «посередньо» має показник 27% і 26% відповідно¹³.

Російська агресія призвела до змін у роботі громадських організацій. Тепер вони більше співпрацюють, ніж конкурують одна з одною. Це простежується у спільних ініціативах для допомоги українському суспільству і в боротьбі з агресором. Серед прикладів таких об'єднань слід назвати консорціум ІСАР Єднання, Українського незалежного центру політичних досліджень (УНЦПД) і Центру демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ), учасники якого проводять разом дослідження, розробляють пропозиції змін у законодавстві, організують тренінги з безпеки для представників громадського сектора; RISE Ukraine – об'єднання близько

¹³ *Ibidem*, с. 50.

50 ГО, які розробляють цифрові рішення та сприяють участі громадян і бізнесу у плануванні та контролі відновлення України (члени коаліції також підкреслюють, що вони покращили комунікацію між урядовими органами й громадськими організаціями); RRR4U (Resilience, Reconstruction, and Relief for Ukraine) – це консорціум чотирьох українських аналітичних центрів, які працюють над орієнтованим на людину економічним відновленням (члени консорціуму назвали збір коштів для України одним зі своїх ключових успіхів); Громадське об'єднання Реанімаційний Пакет Реформ (26 громадських організацій) – коаліція громадських організацій та експертів, створена після Революції гідності з метою вироблення консолідованої позиції щодо необхідних реформ та їх належного впровадження¹⁴.

3. Результати діяльності громадянського суспільства в часи війни

Звернемося до прикладів проектів, реалізованих різними громадськими ініціативами, що мають суттєве значення для українського суспільства. «Антикорупційний штаб» створив проєкт «Карта руйнувань і відновлення», де збирається інформація про пошкоджені об'єкти та роботи з відновлення; Київська школа економіки запустила проєкт «росія заплатить» для фіксації збитків, завданих Україні; Коаліція RISE Ukraine спільно з державними органами створила національну цифрову екосистему для підзвітного управління відбудовою DREAM; «Детектор медіа» створив «Дошку ганьби», де вони ведуть облік компаній, які залишилися працювати в Росії після початку агресії в Україні та розповсюджують дезінформацію; Лабораторія цифрової безпеки працювала над проєктом закону «Про медіа», який сприяє наданню Україні статусу кандидата на вступ до Євросоюзу; Інститут законодавчих ідей працював над зміною способу розподілу коштів з Фонду ліквідації наслідків збройної агресії та нарахування компенсацій в рамках ініціативи «e-Відновлення»; фонд «Відважні» зібрав понад 2000 добровольців для розчищення завалів і відновлення понад 130 соціальних об'єктів; Центр підтримки соціальної дії «Єднання» допоміг понад 200 ВПО відразу після конфлікту і продовжує надавати гранти переселенцям, які працюють на деокупованих територіях; Громадське об'єднання «Освіторія» відновило навчання в 46 школах, які постраждали від війни¹⁵.

Взагалі постає питання, а чи потрібна діяльність громадянського суспільства самому українському суспільству в тяжкі часи війни? На питання «що зараз має вплив на внутрішню ситуацію в країні?» відповіла менеджерка ГО АНТС (органі-

¹⁴ *Безпека в дії! 2024: посилюємо спроможність громадянського суспільства протистояти безпековим викликам*, Центр демократії та верховенства права, 29.05.2024, <https://cedem.org.ua/news/bezpeka-v-diui-2024/>; М. Мугал, *Розвиток громадянського суспільства в умовах війни: рекомендації для міжнародних партнерів*, Інститут Аналітики та Адвокації, 17.10.2023, <https://iaa.org.ua/articles/civil-society-development-in-times-of-war-recommendations-for-international-partners/>; Ініціативний центр сприяння активності «Єднання», <https://ednannia.ua/about-ednannia>, дата звернення: 18 I 2025.

¹⁵ М. Мугал, *Розвиток громадянського суспільства в умовах війни: рекомендації для міжнародних партнерів*, *op. cit.*

зація займається захистом національних інтересів України) Наталя Тішкова: «Ми старанно намагаємося втримати наш корабель на плаву. Якимось дивним чином без особливого, додаткового регулювання зовні громадянське суспільство розподілило свої обов'язки та намагається робити те, що мусить (...). Інколи виходить краще, інколи гірше. Це складно проживати етап великих змін, ще складніше творити їх тут і зараз. Україна створює прецедент для всього світу як жити, працювати, вистоювати під час інформаційної, технологічної війни з таким потужним ворогом. Ми не знаємо, де буде пробоїна в наступну мить, і я не говорю виключно про дії країни агресора, але ми точно відчуваємо свою готовність відновити свій корабель. Ми на етапі створення найпотужнішого руху громадянського суспільства, бо тепер ми не просто знаємо теорію, ми відточуємо практику»¹⁶. На нашу думку, громадянська активність консолідує українців і дає віру в перемогу України, дає відчуття власної причетності до спільної справи – перемоги над ворогом, підтримує відчуття незламності та єдності українського народу, успішність волонтерського руху дає відчуття підтримки не тільки для військових, але й для постраждалих громадян і вразливих категорій населення.

4. Виклики й труднощі для громадянського суспільства України

До труднощів, з якими стикаються представники громадського сектора у важкі часи військового стану, слід віднести недосконалість законодавства у галузі волонтерської діяльності. Йдеться, наприклад, про волонтерів-іноземців, які можуть легально перебувати в Україні на загальних засадах (національна віза типу D, безвізовий режим 180/180 днів, посвідка на проживання), що не завжди є зручним, можливим і безкоштовним, а для громадян країн міграційного ризику (РФ і Білорусь перед усім) взагалі неможливим. Центр демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) у консорціумі з народними депутатами України, Міністерством закордонних справ України, Міністерством соціальної політики України, Службою безпеки України, Державною міграційною службою України, Національною соціальною сервісною службою України, Товариством Червоного Хреста в Україні провели в травні 2024 року експертне обговорення з метою підготувати відповідний законопроект¹⁷. Важливою є думка Олексія Чередніченка, Голови сектора розвитку волонтерства та молоді Національного комітету Товариства Червоного Хреста України, який зазначив: «Неприїзд волонтерів-іноземців до України потрібно розглядати не як відвернення ризику, а як недоотриману державою та суспільством користь. Маємо співставляти ризику та переваги»¹⁸.

¹⁶ Чи впливає громадянське суспільство на український порядок денний?, Мережа захисту національних інтересів «АНТС», 22.12.2023, <https://ants.org.ua/chi-vplivaye-gromadyanske-suspilstvo-na-ukrayinskij-poryadok-dennij/>, дата звернення: 18 I 2025.

¹⁷ Перебування в Україні іноземних волонтерів: актуальний стан, виклики та законодавчі рішення, Центр демократії та верховенства права, 14.06.2024, <https://cedem.org.ua/news/inozemni-volontery-v-ukrayini/>, дата звернення: 18 I 2025.

¹⁸ *Ibidem*.

Наступним викликом є відсутність зацікавленості державних інституцій діяльністю громадських активістів і реальними потребами тих, на кого ця діяльність спрямована. Ця теза потребує пояснення. Волонтери намагаються працювати з конкретними запитами військових або постраждалих цивільних осіб. Держава забезпечує ці потреби в межах, передбачених законодавством. Те, що може їй повинна надати держава, доволі часто не відповідає реальним потребам війська (БпЛА, планшети, автомобілі та їх техобслуговування, тепловізори, зарядні пристрої, стійке до погодних умов взуття, тактичні рукавички, сучасна термомобільна, термоустійка, грілки, маскувальні сітки, окопні свічки, сучасні медичні засоби (зокрема, йдеться про якісні турнікети для зупинки кровотечі) і багато чого іншого). На допомогу приходять небайдужі громадяни України та іноземці. Оголошується збір коштів, закупаються необхідні товари, звіти надаються публічно. Всі сторони задоволені: військові отримали вкрай необхідне обладнання, волонтери зробили важливу справу, ті, хто жертвував гроші, бачать, на що конкретно вони витрачені, держава задоволена, що військо (нехай навіть у точковому масштабі) забезпечене сучасними й потрібними речами. Іншими словами, держава вдає, що ніби все гаразд і покладається на громадських активістів там, де б вона мала брати активну участь. Конкретний приклад – протезування поранених. Якщо військовий після поранення потребує протезування, наприклад, кінцівки, держава покриває кошти найпростішої моделі. Якщо це, наприклад, рука, безкоштовно можна отримати пластиковий муляж, а не сучасний біонічний протез. Так сталося з бійцем 74 окремої моторизованої бригади Володимиром Мильком, який внаслідок поранення має високу ампутацію руки. Він вказує на те, що медична система (України – прим. авт.) не була готова до випробувань таких масштабів¹⁹. У таких ситуаціях на допомогу приходять друзі, колеги та небайдужі громадяни України і не тільки України.

До очевидних тенденцій, які порівняльні з викликами, можна віднести те, що пригальмовано, а подекуди й припинено роботу ГО у напрямках, які набирали обертів до війни. Це засвідчила Наталя Харченко, виконавча директорка Київського міжнародного інституту соціології: «Системна робота, яка розпочалася до цього (до лютого 2022 року – прим. авт.), пов'язана з проблемами децентралізації, реформування системи влади, правова реформа, охорона здоров'я, освіта – усе це дуже постраждало під час пандемії, і всі ці проекти зараз переносяться на другий план, і в цьому є певні ризики довгострокових проблем»²⁰. Це означає, що про-

¹⁹ С. Маховська, В. Милько, «Моя «кар'єра лівші» завершена, але життя на цьому не закінчується»: військовий досвід історика з позивним «Кандидат», «Україна модерна», 1.11.2023, https://uamoderna.com/war/moia-kar-iera-livshi-zavershena-ale-zhyttia-na-tsomu-ne-zakinchuietsia-viyskovyy-dosvid-istoryka-z-pozivnym-kandydat/?fbclid=IwY2xjawFDw29leHRuA2FlbQ1xMQABHTEVHPK1hwn-P1KadgRnBXGe9FBOC2ZxultpsokJ5jh_Sk6FOVc8RfifPw_aem_nvCzpMVetKeNTuG4RgDXgw, дата звернення: 18 I 2025.

²⁰ Громадянське суспільство України в умовах війни-2022, звіт за результатами дослідження, ICAP «Єднання», 21.02.2023, <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12447-gromadyanske-suspilstvo>

цеси в громадському секторі, запущені до початку війни, або припинилися, або пригальмовані, або суттєво змінені. Йдеться зокрема про вразливі верстви населення, що не отримують підтримки, або отримують її у меншому обсязі (родини з дітьми, які мають, наприклад, розлади спектру аутизму, представники місцевого самоврядування, які не беруть участі у потрібних тренінгах, безхатні тварини, які втрачають шанси на прилаштування у родини тощо).

5. Висновки

У підсумку слід окреслити кілька тенденцій, характерних для громадянського суспільства України в період повномасштабної агресії Росії в Україні. По-перше, українці вкотре демонструють здатність швидко реагувати на небезпеку як стихійно в межах власної ініціативи й самопомочі, так і гуртуючись, долучаючись до діяльності громадських організацій. По-друге, з початком повномасштабної військової агресії Росії в Україні помітно виріс рівень довіри до громадського сектора, перед усім до волонтерської діяльності і діяльності благодійних організацій. По-третє, зросла увага ЗМІ до діяльності третього сектора, що сприяє розвитку громадянського суспільства в Україні загалом, поширенню інформації про громадські ініціативи та сприяє залученню українців до громадської активності. По-четверте, громадські організації об'єднуються у блоки, що дозволяє розширити діяльність. По-п'яте, змінилися напрямки діяльності громадських організацій. Тепер вони більш концентруються на допомозі внутрішньо переміщеним особам, військовим, пораненим бійцям, постраждалим цивільним особам, також на відновленні зруйнованої інфраструктури. На другий план відійшли такі напрямки роботи як культура, спорт, туризм, освіта, розвиток підприємництва, екологія, розвиток демократії, гендерна рівність. По-шосте, існує протиріччя між тим, що може забезпечити держава для війська, і тим, чого військо нагально потребує. Ці нагальні потреби забезпечує волонтерська діяльність. Кількість громадських організацій виросла, їх діяльність є помітною як в Україні так і закордоном, в суспільстві зростає повага до людей, які активно реагують на виклики часу і допомагають побороти російського агресора. Таким чином, стан і діяльність громадянського суспільства відповідають потребам українського суспільства в часи повномасштабної агресії Росії.

Анотація: У статті розглянуто стан і зміни громадянського суспільства України після початку повномасштабної агресії Росії. Поставлено завдання проаналізувати досвід роботи громадських, благодійних організацій і волонтерських ініціатив, з'ясувати, які проблеми і виклики стоять перед учасниками громадянського суспільства в часи війни. Застосовано методи аналізу даних

соціологічних досліджень, проведених в 2022-2024 роках, та аналізу змісту дописів у соціальних мережах на сторінках, присвячених громадянській активності. Прیدілено увагу таким аспектам: вплив військової агресії Росії на динаміку появи громадських і благодійних організацій, зміни в напрямках їх діяльності, особливості стихійної волонтерської активності, гуртування організацій з метою об'єднання зусиль у реалізації проектів, найбільш яскраві результати діяльності третього сектора в Україні. У висновках зазначається, що кількість громадських і благодійних організацій протягом останніх двох років збільшилася, їх діяльність є помітною для ЗМІ і викликає довіру та повагу суспільстві, волонтерська діяльність приходить на допомогу там, де держава не встигає реагувати на виклики часу.

Ключові слова: громадянське суспільство, Україна, агресія Росії в Україні, волонтерська діяльність, громадська організація.

Ukrainian civil society after the start of Russia's full-scale aggression in Ukraine

Abstract: The article analyzes the changes in Ukrainian civil society after the start of Russia's full-scale aggression. Research tasks include analyzing the activities of public, charitable organizations and voluntary initiatives, examining problems and challenges facing civil society during the war. Methods of data analysis from sociological research conducted in 2022-2024 were used, as well as content analysis of profiles in social networking websites devoted to civic activity. The article highlights the following aspects: the impact of Russia's military aggression on the dynamics of the creation of public and charitable organizations, changes in the directions of their activities, the peculiarities of spontaneous volunteer activity, forms of cooperation between organizations for joint implementation of the projects, the most visible results of the third sector activity in Ukraine. The conclusions note that over the last two years, the number of public and charitable organizations in Ukraine has increased, and their activities are visible in the mass media, inspiring trust and respect in society. It is also indicated that activities carried out in the form of volunteering complement state policy, which is not always effective.

Key words: civil society, Ukraine, Russia's aggression in Ukraine, volunteer activities, public organization.

Spółeczeństwo obywatelskie Ukrainy po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainę

Streszczenie: Artykuł analizuje stan i zmiany w ukraińskim społeczeństwie obywatelskim po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji rosyjskiej na Ukrainę. Przedstawione badania koncentrują się na analizie działalności organizacji publicznych, charytatywnych i inicjatyw wolontariackich oraz problemach i wyzwaniach stojących przed społeczeństwem obywatelskim w czasie wojny. W wymiarze metodologicznym publikacja ta opiera się na analizie danych z badań socjologicznych przeprowadzonych w latach 2022-2024 oraz analizie treści wpisów w portalach społecznościowych i stronach internetowych, dotyczących aktywności obywatelskiej. W artykule przedstawiono i omówiono szereg zagadnień szczegółowych tj.: wpływ agresji militarnej Rosji na dynamikę powstawania organizacji publicznych i charytatywnych w Ukrainie, zmiany kierunków ich działania, specyfikę spontanicznej działalności wolontariackiej, formy kooperacji organizacji na rzecz wspólnej realizacji projektów oraz najbardziej

widoczne rezultaty aktywności trzeciego sektora w Ukrainie. We wnioskach zaznaczono, że w ciągu ostatnich dwóch lat w Ukrainie wzrosła liczba organizacji publicznych i charytatywnych, a ich działalność jest widoczna w środkach masowego przekazu, budząc zaufanie i szacunek w społeczeństwie. Wskazuje się również, że działania pomocowe realizowane w formie wolontariatu uzupełniają nie zawsze efektywną politykę państwa.

Słowa kluczowe: społeczeństwo obywatelskie, Ukraina, agresja Rosji na Ukrainę, wolontariat, organizacja publiczna.

Bibliografia

Źródła

Bezpeka v dii! 2024: posyluiemo spromozhnist hromadianskoho suspilstva protystoiaty bezpekovym vyklykam, Tsentr demokracji ta verhovenstva prava, 29.05.2024, <https://cedem.org.ua/news/bezpeka-v-diyi-2024/>.

Bibliografichniy oglad «Suchasni vymogy hromadianskoho suspilstva v Ukraini» (v mezhach Natsionalnoi strategii spriyannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini), Vinnytska oblasna universalna naukova biblioteka imeni Valentyna Otamanovskoho, 2023, <https://library.vn.ua/news-and-events/novini/lyutij-2024-news/suchasni-vimogy-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukraini>.

Chy vplyvaye hromadianske suspilstvo na ukraïnskiy poriadok denniy?, Merezha zachystu natsionalnykh interesiv «ANTS», 22.12.2023, <https://ants.org.ua/chi-vplyvaye-gromadyanske-suspilstvo-na-ukrayinskij-poryadok-dennij/>.

Hromadianske suspilstvo Ukrainy v umovakh viyny-2022, zvit za rezultatamy doslidzhennia, ICAP «Yednannia», 21.02.2023, <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12447-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya>.

Hromadianske suspilstvo Ukrainy v umovakh vijny-2022, zvit za rezultatamy doslidzhennia, 2023, <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Громадянське%20суспільство%20в%20умовах%20війни2022....pdf>.

Hromadianske suspilstvo Ukrainy: tsyfry i fakty, Web-platforma EUProstitir, 13.04.018, <https://euprostitir.org.ua/stories/133521>.

Machovska S., Mylko V., «Moya «kariera livshi» zavershena, ale zhyttia na tsiomu ne zakinchuyetsia»: viyskovy dosvid istoryka z pozyvnyim «Kandydat», «Ukraina moderna», 1.11.2023, https://uamoderna.com/war/moia-kar-iera-livshi-zavershena-ale-zhyttia-na-tsomu-ne-zakinchuyetsia-viyskovyy-dosvid-istoryka-z-pozyvnyim-kandydat/?fbclid=IwY2xjawFDw29leHRuA2FlbQlXMQABHTEVHPK1hwn-P1KadgRnBXGe9FBOC2ZxultpsokJ5jh_Sk6FOVc8RfifPw_aem_nvCzpMVetKeNTuG4RgDXgw

Mygal M., *Rovytok hromadianskoho suspilstva v umovakh viyny: rekomendatsii dla mizhnarodnykh partneriv*, Instytut Analitiky ta Advokatsii, 17.10.2023, <https://iaa.org.ua/articles/civil-society-development-in-times-of-war-recommendations-for-international-partners/>.

Perebuвання v Ukraini inozemnykh volonteriv: aktualnyi stan, vyklyky ta zakonodavchi rishennia, Tsentr demokracji ta verhovenstva prava, 14.06.2024, <https://cedem.org.ua/news/inozemni-volontery-v-ukrayini/>.

Platforma «Dim hromadianskoho suspilstva». Rozdil «Analityka», <https://home.ednannia.ua/analytics/data-catalog>.

Robota ta potreby NUO pid chas viyny, Zagoriy Foundation, <https://zagoriy.foundation/publications/potrebi-ta-robota-nuo-pid-chas-vijni/>.

Piśmiennictwo

Mechanizmy funkcionuvannia hromadianskoho suspilstva v umovach viiny. Zbirnyk tez Vseukrainskoi naukovi konferentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity 24 listopada 20233 roku, Lvivskii universytet vnutrishnich sprav, Lviv, 2023.

Potapenko V., Tyshchenko Y., Kaplan Y., *Stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini (2022–2023 rr.): analitychna dopovid*, Natsionalnyy Instytut Strategichnykh doslidzhen, Kyiv, 2023, https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/ad_hromad_susp_03052024.pdf.

Yablonskyy V., Kornijevskyy O., Vozniuk P., *Pro stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini: zahalni tendentsii, regionalni osoblyvosti, analitychna dopovid*, Natsionalnyy Instytut Strategichnykh doslidzhen, Kyiv 2014, <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/pro-stan-rozvytku-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukraini-zagalni>.